

Vertailu, rinnastus, samuus

Kielenkäytössä on havaittavissa monenlaista epätarkkuutta. Esimerkiksi vertailaan keskenään seikkoja, joilla ei varsinaista liittymäkohtaa ole, väitetään keskenään samoiksi asioita, jotka eivät kuulu edes samaan kategoriaan, tai rinnastetaan sanoja, jotka ovat joko muotonsa tai merkityksensä puolesta liian kaukana toisistaan.

On hyvin tavallista, että vertailtaessa unohdetaan vertailtavien keskinäiset suhteet eikä sitten loppujen lopuksi vertaillaakaan asioita, joita alun perin oli tarkoitus vertailla, vaan käydään käsiksi joihinkin lähiasioihin — otetaan esimerkiksi kokonaisuus osan tai osa kokonaisuuden sijasta. Vastaavasti erityyppisiä asioita liitetään epäkorrektisti yhteen predikaatiivillisissa lauseissa tai lauseissa, joissa on predikaatiiviadverbiaali.

Esimerkit kirjoitukseeni olen poiminut Turun yliopiston humanistisessa tiedekunnassa ja Jyväskylän yliopiston yhteiskuntatieteellisessä tiedekunnassa kirjoitetuista harjoitusaineista ja kirjoituskokeista.

Sanaa *verrattuna* käytetään yleensä turhaan — ilmeisesti ruotsin kautta saadun englannin mallin mukaan. (Ks. Paavo Pulkkinen, Vir. 1964 s. 399—400). Useimmiten korjaukseksi käy *verrattuna*-sanan

poisto ja *kuin*-sanan lisäys, jos ylipäättänsä on kyse vertailusta. Jos ei varsinaista muodollista vertailua ole, vertailtavat seikat voidaan liittää yhteen tai erottaa puolipisteellä.

1) Muihin seurantatutkimusmenetelmiin verrattuna voidaan LISREL-seurantallemalleilla tutkia useamman kuin yhden muuttujan muutoksia yhtä aikaa.

Tässä aivan oikein verrataan *LISREL-seuruumallia muihin seuraututkimusmenetelmiin*. Varsinainen vertailu kahden vertailtavan välillä jää kuitenkin suorittamatta. Ilmeisesti muilla menetelmillä voidaan tutkia vain yhtä muuttujaa kerrallaan ja LISREL-menetelmällä useita muuttujia — tämä ei kuitenkaan käy lauseesta kielellisesti ilmi. Korjaus voisi olla seuraavanlainen: *LISREL-seuruumalleilla voidaan tutkia usean, muilla seuraututkimusmenetelmillä vain yhden muuttujan muutoksia yhtä aikaa*. Häiritsevää alkuperäisessä lauseessa vielä on *verrattuna*-essiivin korrelaatittomuus; sillä ei ole suhdetta lauseen predikaattiin.

2) Myös taloudellinen kasvu on hidastunut huomattavasti 1960-luvun kasvukuihin verrattuna ja työttömyydestä on muodostunut erittäin vakava ongelma yhteiskunnassamme.

Virkkeessä 2 on varsin tyyppillinen virhe. Kahta eritasoista asiaa verrataan keskenään: *kasvu* ja *kasvuluvut* asetetaan rinnakkain. Lisäksi verbi *hidastua* ei ole tässä käypä, sillä se mihin verrataan ei hidastunut.

Kielemme käytäntö

3) Keski-aikaan verrattuna maisema on nyt harmaa ja eloton.

Virkkeestä 3 saadaan kunnollinen, jos sana *verrattuna* poistetaan: *Maisema on nyt harmaa ja eloton, toisin kuin keskiajalla.*

Postposition *rinnalla, ohella, sijasta* ja *lisäksi* ovat monella tapaa ongelmallisia. Ensiksikin joudutaan kysymään, vertautuuko postposition pääsana lauseen subjektiin vai objektiin ja mikä on sanajärjestyksen merkitys. Pulmallista on postposition pääsanana ja siihen vertautuvan objektin tai subjektin yhteismitallisuus. (Ks. esim. virkettä 4: *kokonaisvaltaisuus — osat.*)

4) Kokonaisvaltaisuuden sijasta lapsi näkee nyt osat.

5) Piikkiöön oli maantien lisäksi rautatieyhteys.

Sanat *maantie ja rautatieyhteys* eivät ole yhteismitalliset.

6) Porojen ohella lappalaiset käyttivät autoja.

Virkkeessä 6 epäonnistunut sanajärjestys tekee kokonaisuudesta huvittavan.

7) Ostokankaista tehtyjä vaatteitakin oli käytössä ylempien yhteiskuntaryhmien lisäksi myös maaseudulla.

Yhteiskuntaryhmät eivät rinnastu kauniisti sanaan *maaseudulla*, mutta tuskinpa maaseudulla käytettiin ylempiä yhteiskuntaryhmiäkään niin kuin vaatteita.

8) Synnynnäisten kykyjensä ohella täytyi tulevan šamaanin olla jonkin aikaa vanhemman noidan luona opissa.

Virkkeen 8 virhelähde on *olla*-verbin kah-talainen luonne: *tulevalla šamaanilla on synnynnäisiä kykyjä, mutta tuleva ša-maani on vanhemman noidan luona.*

9) Vapaaehtoistyön rinnalla yhtä tärkeäksi osoittautuu kuntoutusohjaajien toiminta.

Virkkeestä 9 puuttuu muodollisesti se, mikä vapaaehtoistyöhön rinnastetaan.

Sana *yhtä* nimittäin aiheuttaa sen, että lukija jää kaipaamaan jotain kolmattakin tärkeätä seikkaa — *yhtä* on siis tarpeeton ja vain sekoittaa lauseen ajatuksen.

Eri predikatiivilajien tehtävät eivät ole selvinneet joillekin kirjoittajille. He eivät pysty erottamaan identiteettipredikatiivia luokituspredikatiivista. (Ks. Auli Hakulinen—Fred Karlsson, Nykysuomen lauseoppia s. 192—197.) Identiteettipredikatiivillehan on ominaista, että predikatiivin avulla viitataan samaan tarkoitteeseen kuin subjektin avulla. Predikatiivi ilmaisee tällöin jotakin uutta subjektista ja on nominatiivissa (esim. *Veljekset ovat kaupungin vanhimmat asukkaat*, Hakulinen—Karlsson, mts. 192). Luokituspredikatiivi taas luokittelee tai luonnehtii subjektia. Tällöin subjektin ala ei ole sama kuin predikatiivin ala. On olemassa inklusiivisia luokituspredikatiiveja, joissa subjektin tarkoite sisältyy predikatiivin tarkoitteeseen. Lisäksi on määritelmän luonteisia lauseita, joissa periaatteessa subjekti ja predikatiivi ilmaisevat jotakin samaa, mutta predikatiivi on usein partitiivissa (esim. *Vesi on H₂O:ta*, Hakulinen—Karlsson, mts. 194). Määritelmässä yleensä selvitetään, mihin luokkaan subjekti kuuluu, ja lisäksi esitetään, mikä erottaa sen saman luokan muista jäsenistä (ks. NS sub voce *määritellä*).

Virkkeet 10 ja 11 yrittävät olla jonkinlaisia määritelmiä.

10) Tarve on ihmisen tunnetila, missä hän tuntee tarvitsevansa jotain mielihyvää tuottavaa tunnetta.

Virkkeen 10 muoto on oikea — tarve kuuluu luokkaan tunnetilat. Lisäksi selvitetään, millainen tunnetila juuri tarve on. Semanttisesti virke on kuitenkin outo. Onko tarve todella määriteltävissä tunnetilan avulla? Kuvastaako tarve aina sitä, että tarvitaan mielihyvää tuottavaa tunnetta, eikö tarve voi kohdistua myös johonkin muuhun kuin mielihyvään?

11) Suhde luontoon on toimeentulemis-ta helpoimmalla mahdollisella tavalla.

Virkkeessä 11 pyritään määrittelemään, mitä tarkoitetaan suhteella luontoon. Virke on kuitenkin käsittämätön — sana *suhde* vaatii välttämättä attribuutin. Ehkäpä kirjoittaja haluaa sanoa, että jos on *terve* suhde luontoon, niin pystytään tulemaan toimeen helpoimmalla (tai ehkä luontevimmalla) mahdollisella tavalla.

12) Henkilöhistoria on historiallisen romaanin kuvaamista aiheista vaikein.

Virkkeessä 12 ei määritellä mitään, mutta siinä henkilöhistoria joutuu historiallisen romaanin aiheeksi, kun se pikemmin on laji.

Virkkeissä 13 ja 14 on kyse identiteetti-predikaatiivista eikä niinkään määrittelemisestä. Niissä eivät kuitenkaan subjektin ja predikaatiivin tarkoitteet voi olla samat. Onneton sananvalinta ja haparoiva ajattelu ovat johtaneet epäonnistuneeseen kokonaisuuteen.

13) Hovin puhuma kieli on ainoa oikea tapa.

Voidaan kyllä puhua hovin tavasta puhua jotakin kieltä, mutta kieli sinänsä ei ole tapa.

14) Kuolema on hänen pysyvin mietiskelynsä.

Eikö tässä subjektilla ja predikaatiivilla ole eri abstraktiotasot? Tila (kuolema) ja toiminta (mietiskely) eivät ole samastettavissa.

Monilla vastaavasti predikaatiivadverbiaaleissaakaan ei subjektin ja objektin samuus toteudu. Essiiviä tai translatiivia käytetään predikaatiivadverbiaalina viittaamassa lauseen subjettiin tai objektiin usein myös sellaisissa tapauksissa, joissa subjekti tai objekti ja predikaatiivadverbiaali kuuluvat keskenään hyvin erilaisiin kategorioihin.

15) Matkan toisena tarkoituksena oli Savo-karjalaisen osakunnan keväällä 1890 julistama Kalevalan kuvituskilpailu ja autenttisen materiaalin kerääminen sitä varten.

Tarkoituksena varmasti oli materiaalin kerääminen, kuvituskilpailu oli ehkä aiheena tai syynä.

16) Jokeltelua pidetään universaalina kehityskautena.

Jokeltelu ei sinänsä ole kausi. Monilla tieteenaloilla on otettu tavaksi käyttää pelkkää yhdyssanan alkuosaa koko yhdyssanan sijasta (vrt. *jokeltelu pro jokeltelukausi*). Tällä tavoin vältetään ikävä toisto mutta joudutaan epäloogiseen kielenkäyttöön.

17) Iilimatoja käytettiin kansanomaisina parannuskeinoina.

Virke 17 on miltei käypä. Iilimadot eivät tosin ole keinoja. Niinpä predikaatiivadverbiaalin monikkomuoto on tässä virheellinen; yksikkömuodon jo voisikin hyväksyä.

18) Ovipeilit säilyivät kauan kansanomaisten kaappien tyypillisinä piirteinä.

On ymmärrettävää, että esimerkiksi kansatieteessä on lueteltu tietyt piirryhmät: ovipeilillisyys tai -peilitömyys on yksi piirre. Peili sinänsä ei kuitenkaan ole piirre, joten virkettä 18 on pidettävä epäonnistuneena. Mahdollinen korjaus: *Ovipeilit olivat kauan tyypillisiä kansanomaisille kaapeille*.

19) Jotkut tutkijat pitävät käsialaa -- persoonallisuustestinä.

Käsiala sinänsä tuskin on persoonallisuustesti, mutta voidaan kyllä tehdä persoonallisuustesti, jossa persoonallisuutta tutkitaan pelkästään käsialan perusteella.

Translatiivitapauksissa on kyse jonkin muuttumisesta joksikin.

20) Suhteet muuttuvat sodaksi.

21) Maalaustaiteessa arkiset aiheet ja realistinen kuvaaminen tulivat uudeksi taiteenlajiksi.

22) Monipuolisen ohjelman muuttuminen pelkiksi tanssi-illoiksi --.

Kielemme käytäntö

Virkkeissä 20—22 on kaikissa tavallaan hypätty yhden vaiheen yli. Lähtökohtana on jokin seikka, joka muuttuu — lopputuloksena on uusi asiointi. Seikka ei voi muuttua asiointilaksi; seikka voi muuttua toisenlaiseksi, kuin se ennen on ollut — asiointi puolestaan voi muuttua uudenseläiseksi asiointilaksi. Virkkeet 20—22 olisi korjattava hajottamalla ne kahdeksi lauseeksi: ensimmäisessä todettaisiin, mikä on muuttunut; toisessa selvitettäisiin, mitä on syntynyt muutoksen vuoksi. Esim. virkkeen 20 mahdollinen korjaus: *Suhteet muuttuvat. Syttyy sota.*

On runsaasti erilaisia — muita sijoja kuin essiiviä tai translatiivisia vaativia — verbejä, joihin liittyvien subjektin ja mahdollisen objektin tai adverbiaalinen on kuuluttava toistensa kanssa samaan ryhmään. Verbejä, joiden yhteydessä helposti tehdään virheitä, ovat esimerkiksi *erota, koostua, kuulua, poiketa, vaihtua, vastata*. Usein epä johdonmukaisen lauseen kirjoittaja on halunnut välttää toistoa.

23) Samoin asut ja esitystapa poikkesivat täysin perinteisistä kuoroista.

Artikkelikielissä tämäntyyppisestä ongelmasta päästään helpolla. Suomen kielessä on syytä rakentaa uudenlainen konstruktio: *Samoin asut ja esitystapa olivat erilaiset kuin perinnäisillä kuoroilla*. Käytettäessä *erilainen* ja *samanlainen* -sanoja on kuitenkin oltava erittäin huolellisia — esimerkiksi virkkeen 23 korjaus olisi täysin epäonnistunut, jos sanoilla *asut* ja *esitystapa* olisi vaikkapa attribuutti *uusi*. (Enemmän tästä virkkeen 32 selvityksessä.)

24) Maaseutuelämän arvostus on nousut korkean elintason vaihtuessa vähitellen »elämisen laadun» parantamiseen --.

Elintaso tuskin on vaihtunut jonkin *parantamiseen* vaan korkean elintason *tavoittelu*.

25) Keskusteluaineisto koostuu viimeksi mainitun ryhmän edustajista.

Virkkeen 25 todellista merkitystä on hyvin vaikea hahmottaa. Tietysti virke voi sellaisenaan täysin pitää paikkansa; sisältö vain on varsin outo.

26) Toisen maailmansodan jälkeen kanadalaisten asenteet ovat muuttuneet assimilaation vaatimuksesta kulttuuripluralismin hyväksymiseen.

Virkkeessä 26 on samankaltainen hypäys kuin virkkeissä 20—22. Asteet eivät sinänsä ole vaatimusta tai hyväksymistä. Asteista mahdollisesti kuvastuu jokin vaatimus tai hyväksyminen. Verbin johdoksien sijasta voitaisiin käyttää verbejä: *Toisen maailmansodan jälkeen kanadalaisten asenteet ovat muuttuneet. Enää ei vaadita assimilaatioita, vaan halutaan hyväksyä kulttuuripluralismi.*

27) -- nimitys jazz-yhtyeelle, johon kuuluu viisi tai kuusi instrumenttia.

Yhtye ei tietenkään muodostu pelkistä instrumenteista vaan nimenomaan niitä soittavista yhtyeen jäsenistä. Tässä siis *joka*-pronominin korrelaatti ei liitykään *joka*-lauseen ilmaisemaan asiaan. Vastavaa *joka*-pronominin virhekäyttöä on seuraavissa *olla*-verbin sisältävissä *joka*-lauseissa:

28) Verbien prefiksejä ovat *re-*, *en-* ja *be-*, joista esimerkkejä ovat *to resit* ja *to entrain*.

29) -- on kastettu 90 lasta, joista 77 on ollut hätäkasteita.

Virkkeissä 27 ja 28 on sotkettu osat ja kokonaisuus; virkkeessä 29 lapset ovat itse hätäkasteita — *joka*-pronominilla yritetään virheellisesti viitata verbiin.

30) Ristiriita on luontevan ystävyuden ja sodan keinotekoisesti tuoman vihollisuuskäsitteen välillä.

31) Tarve-sanaa edeltää vietti.

Virkkeessä 30 on sotkettu asia- ja käsitetaso, virkkeessä 31 taas asia- ja kielen taso (*tarve*-sanaa edeltää konkreettisesti numero 31 eikä suinkaan vietti!).

Sanat *samanlainen*, *sama*, *erilainen* ja *eri* ovat vaikeita käyttää. Tekstiyhteydestä täytyy käydä ilmi, mihin sanat liitetään. Myös keskinäinen samankaltaisuus on ilmaistava selkeästi.

32) Monen yritysjohtajan kommentit olivat hyvin samankaltaisia.

Jotta virke 32 olisi korrekti, edellisessä lauseessa kirjoittajan pitäisi puhua joistakin — esimerkiksi tutkijoiden — kommenteista, joihin hän sitten seuraavassa lauseessa vertaisi yritysjohtajien kommentteja. Tästä ei kuitenkaan ole kysymys. Kirjoittaja vain haluaa sanoa, että *monen yritysjohtajan kommentit olivat keskenään hyvin samankaltaisia*.

33) Amerikkalaisten kirjailijoiden kentässä tämä romaani on parempi kuin muut kirjailijat.

Virke 33 kertoo kirjoittajastaan paljon. Hän ei voi olla niin ymmärtämätön, kuin esimerkistä voisi päätellä. Hän on yksinkertaisesti täysin piittaamaton tekstinsä loogisista suhteista — hänelle riittää, että lukija arvaa, mitä hän tarkoittaa. Tämän lauseen sisällön lukija vielä ymmärtääkin, mutta kun kirjoittajan välinpitämättömyys kohdistuu myös muunlaisiin, monimutkaisiin konstruktioihin ja todella vaikeisiin asioihin, ei lukija enää ymmärräkään.

Onko esittämissäni 33 esimerkivirkkeessä kyse piittaamattomuudesta, huolimattomuudesta vai kykenemättömyydestä? Piittaamattomuus on johtanut huolimattomuuteen, ja kun kirjoittaja kyllin kauan on huolimaton, hän ei enää kykenekään näkemään epäjohdonmukaisuuksia. Kirjoittajan on vaadittava itseltään suurta tarkkaavaisuutta, jottei hän sotkisi kategorioita ja tasoja. Voihan hän ajatella, että mitään pahoja väärinkäsityksiä ei synny, jos asiat sanotaan vain suunnilleen oikein, mutta silloin hän helposti alkaa sortua yhä pahempiin epämääräisyyksiin. Ollaan joutumassa vaaralliseen tilaan — pian virheitä ei edes havaita eikä monimutkaisia suhdeverkkoja hallita. Samalla

selitettävä asia hämärtyy — tekstin kirjoittaja ei itsekään vaivaudu paneutumaan asiaan yksityiskohtaisesti, eikä tekstin lukija enää yksityiskohtaiseen tutustumiseen pystykään, koska teksti epämääräisyytensä vuoksi ei sellaiseen anna mahdollisuuksia.

KIRSTI SIITONEN